

OG BAKOM HVISKER FINNSKOGEN

EVA-MARIE SYVERSEN

HØGSKOLEN I HEDMARK

Mange vil gjenkjenne tittelen på denne artikkelen som en lett omskrevet utgave av tittelen på Trygve Gulbrandsens (1894-1962) bok *Og bakom synger skogene* fra 1933. Boka ble en verdenssuksess. Den er oversatt til nærmere 30 språk, og er hittil solgt i 12 millioner eksemplarer. Denne artikkelen skal imidlertid dreie seg om en helt ukjent skog-forfatter, nemlig Olav Hofoss, og noen av hans fortellinger. Tittelen på artikkelen kan derfor forstås sånn at *bakom* Gulbrandsens suksessombruste og verdensberømte skoger finnes andre skoger, som låter litt annerledes, men som også kan være verd å lytte til.

Men skog er skog, berømt eller ikke, og det er mer ved Gulbrandsens tittel som har relevans for finnskoglitteraturen. Setningen «Og bakom synger skogene» begynner litt uvanlig, nemlig med konjunksjonen eller bindeordet «Og». Hva er det med dette «Og»? I denne tittelen knytter ordet «Og» sammen det som er foran og det som er bakom, forgrunn og bakgrunn, det nære og det fjerne, altså to forskjellige perspektiver samtidig, ett perspektiv i øyenhøyde, og ett perspektiv som er trukket opp og tilbake. Dermed binder «Og» også sammen to ulike rytmer, på den ene siden de relativt hurtige vekslinger i historiske, sosiale og mellommenneskelige forhold som befinner seg i øyenhøyde, og på den andre siden det i denne verden som har lang omdreiningstid, nemlig skogen, grokraften, selve *bios*.

Også hos Hofoss finner vi rett som det er en påminning om denne dobbeltheten i perspektiv og rytme. Et eksempel på det er slutten av fortellingen *Finn-Tørkjell indpaa kjøleensvidden* (1922a):

Roggfinnens røkstue indpaa kjølenvidderne er forlængst gaat i forraatnelse. Nogen svakt merkbare forhøininger under grønmaasaen vidner om fordums stokverk, og tjener som et yndet tilholdssted for røskat og firfisler. - / Men i resternes midte staar ildstaen, en svart murrøis. Et frø som viddens storme har feiet indmellem de sotete stene er vokset op og blit til en stor bjørk med mykt hængende ris, der paa sit uforstaaelige, dulgte sprog hvisker roggfinnens saga utgjennem tiderne. (1922:41f)

Generasjoner veksler, folk flytter på seg, gamle livsformer forsvinner, men nye livsformer kommer til, og grokraften i skogen er usvekket. Men selv om livet, bios eller vitaliteten er usvekket, kan vi nok i dette utdraget likevel ane en elegisk, sørgende tone når det gjelder menneskelivets og kulturens historiske begrensninger. Til disse begrensningene hører blant annet glemselen. Men på samme måte som bjørka finner jordsmonn der en ikke skulle tro det var å finne, nemlig i ruinene av røkovnen, kan fortellingene trosse glemselen og strekke seg utover det enkelte menneskeliv eller den enkelte generasjon. På den måten ligner fortellingene selve livskraften. Mens Gulbranssens skog synger, er bjørka til Hofoss mer lavmælt. Den «hvisker» bare, og det den hvisker, er nesten uforståelig. Den har en bemerkelsesverdig historie å fortelle, nemlig «roggfinnens saga», men det er åpenbart at denne sagaen eller fortellingen ikke gir seg sjøl.

Hofoss tilhører pionerene i finnskoglitteraturen, dem som selv måtte skape en tradisjon. Derfor dreier tekstene hans seg mye om form. I den klassiske retorikken skiller en gjerne mellom tekstens *hva* (inventio) og tekstens *hvordan* (dispositio, elocutio, memoria og actio) (Anderesen, 1995:43). På bakgrunn av tekstutdraget ovenfor, kan en si det slik at Hofoss vet *hva* teksten skal handle om, nemlig «roggfinnens saga». Han vil med andre ord skrive en slags kollektiv erindringslitteratur. Det er denne erindringslitteraturens *hvordan* som er utfordringen når det knapt finnes forbilder, og når de som finnes, er både «dulgte» og «uforståelige». Likevel gir Hofoss seg til å skrive roggfinnens saga, mot alle odds, kunne en kanskje si. Det interessante i denne sammenheng vil derfor være å undersøke hvilke former han griper til. Hvilke former lå for hånden i *det regionale tekststrommet* (Glette, 1998) på og nær Finnskogen for en selvlært forfatter?

Før jeg går nærmere inn på tekstene og undersøker dette, skal jeg gi en kort presentasjon av Olaf Hofoss, og av Finnskogen. Olaf Marselius Hofoss var født på finnetorpet Fjeldsjøsæteren ved Kubergget i Brand-

val Finnskog i 1889. Hans far, Anton Arnesen Hofoss, var gårdbruker, fele-spiller og komponist. Olaf Hofoss var selv musiker, han spilte blant annet trekkspill, og en tid reiste han rundt med et orkester. Da faren døde i 1909, overtok Olaf gården. Han giftet seg og fikk to barn. Men etter en tid måtte familien gå fra gården, og de bosatte seg da i Kongsvinger. Han ble senere skilt og reiste til Amerika i 1924, der han slo seg ned i Winnipeg i Canada. Her giftet han seg på nytt, fikk tre barn, og livnærte seg blant annet som journalist i *Svenska Canadatidningen* og i *Norrøna*. Etter det vi vet, har Olaf Hofoss skrevet fem bøker, hvorav fire er utgitt i Norge. Tre av bøkene kom i 1922, og har undertitler som «bygdefortælling», eller «Fortælling fra Finskogen». I 1924 kom samtidromanen *Kvænli-tøsen*. Bøkene ble utgitt på O.A. Vindhols forlag i Kristiania. Boka *Senjorita i midnatsol*, ble utgitt i Canada på ukjent forlag (Stubberud, 1993).

Navnet Finnskogen betegner de store skogområdene omkring den sørligste delen av riksgrensen mellom Norge og Sverige. Det er ingen administrativ enhet, men et strøk eller en trakt uten klare grenser. Selve betegnelsen skriver seg fra finnene som koloniserte dette området omkring 1600. De livnærte seg ved jakt og fiske, og ikke minst ved det spektakulære svedjebruket. Svedjebruk gikk ut på å hugge ned et avgrenset område i skogen, la det tørke, for så å sette fyr på det, og så rug i asken. (*Det skogfinska kulturarvet*, 2001). Til å begynne med levde mange finner relativt isolert på brukene sine, men etter hvert fant mange av dem også andre næringsveier som brakte dem i berøring med samfunnet omkring. I en innberetning til Danske Kanselli av sogneprest Morten M. Leigh i 1743 nevnes blant annet malmkjøring, tømmerhogst, sildehandel, smedarbeid og ulike former for åkerbruk som næringsveier for «finske folch» (Riksarkivet & Røgeberg, 2003:30).

Men selv om finnene gav navn til området, var de ikke alene der. Svenske og norske bønder holdt til i utkanten av Finnskogen, og brukte skogen til jakt, fiske og seterdrift. Skogen var ferdselsåre for mange slags folk. Taterne kom til det indre av Skandinavia omtrent samtidig med finnene, og Finnskogen ble et tilholdssted også for dem. På mange finnskoger, særlig i Sverige, hadde det hele tiden streifet samer. På norsk side var det et betydelig dansk-norsk innslag av embetsmenn som hadde tilsyn med områder på og nær Finnskogen. Betegnelsen finnskoglitteratur slik jeg bruker den, refererer altså ikke til en bestemt etnisk gruppes litteratur, men til litteratur knyttet til et geografisk område som omfatter mange ulike folkegrupper, selv om finnene er de som gjør seg sterkest gjeldende i denne litteraturen.

I Hofoss' tekster finner vi også mange slags folk. Foruten finner møter vi både nordmenn, svensker, tatere, jøder, italienere, en vestlending og flere byfolk. Men det flerkulturelle i finnskogliteraturen er ikke minst et formelt spørsmål, blant annet et spørsmål om *synsvinkel*: Hvem ser, og hvem blir sett på i disse tekstene? Det kan være et spørsmål om såkalt *polyglossi* (Bakhtin, 1988), altså former for flerspråklighet: Hvilke ulike stemmer kan skjernes i teksten? Vi kan også i denne forbindelse snakke om ulike former for *diskurser*, altså mer overordnede språkmønstre, sjangrer og teksttyper knyttet til ulike sammenhenger. Dette er noe av det vi skal vi se nærmere på i forbindelse med de konkrete tekstene.

Disse tekstene presenterer seg beskjedent som «bygdefortellinger», en marginal litteratur. Bygdefortellingene kan slik sett betraktes som kulturelle *fragmenter*: «Fragment-omgrepet står som motstykke til forestellinga om ei universalhistorie og ei felles kulturhistorie.», skriver Aslaug Nyrnes (2002:205). Men samtidig er fragmentet også en *kortform*, en *pars pro toto*, en del av en større helhet som den viser tilbake til. Bygdefortellingen viser altså til langt mer omfattende historier enn den som møter øyet. Vi sjenerer oss derfor ikke for å ta i bruk det vi måtte ha av kritisk apparat i vår tilnærming til dem. Roland Barthes (1915-1980) og andre har også vist at tekster som ikke er ment for et analytisk blikk, vinner i kompleksitet i takt med den oppmerksomhet de blir vist (Barthes & Clason, 1969).

I det følgende skal vi ta for oss fragmenter av fragmentene, så å si, nemlig innledningene til tre fortellinger, *Tronds-Kari paa Trøsskogen* (1922c), *Finn-Tørkjel paa Kjølensvidden* (1922a) og *Torpjenten* (1922b). Disse innledningene står relativt isolert fra fortellingene for øvrig. Mens fortellingene har fokus på personer, har innledningene et overordnet, kollektivt perspektiv. Selv om vi her hovedsaklig skal fokusere på innledningene, vil vi iblant også trekke inn elementer fra de respektive fortellingene. Disse innledningene kan betraktes som opphavsmyter eller opphavssagn, som beretter om skogfinnenes opprinnelse som folk i det indre av Skandinavia. Ikke uventet spiller ilden en viktig rolle i disse opphavsfortellingene, med tanke på svedjebruket. Men temning av ilden, som svedjebruket jo er et uttrykk for, er også et allment symbol på sivilisasjonens grunnleggelse. Vi finner det igjen i både gresk og romersk mytologi, og i kulturer utenfor Europa, blant annet i Polynesia. Selv om ilden slik sett regnes som et gode, har den også tvetydige egenskaper. Den kan fortære og utslette, så vel som rense og gi opphav til nytt liv. (Biedermann, 1992:108ff). I de tre opphavsmytene vi skal ta

for oss her, er ilden henholdsvis truende, livgivende og – fraværende. Vi skal se nærmere på de tre opphavsmytene hver for seg, og begynner med den vi finner i fortellingen *Tronds-Kari paa Trøsskogen*.

Vinteren hadde været den haardeste i mands minne. / Folk som gikk de hundrede en høi gang kunne ikke minnes at ha oplevet noget liknende. / Tater og rækende fant frøs i hjel midtvinters indpaa skogene, og tinte ikke før vaaren og snøløsningen kom og brøt i deres lemmer. / I de hvitglødende maanelyse vinternætter kom elgflokken i dundrende trav paa skarsnøen og søkte indpaa husvæggene, for i sporene efter laa graabeinflokken med sulten vanvittig lysende ut av øinene og de lange røde tunger. / Det var en herrens prøvelses-tid, sa de gamle. Men prøvelsernes tid var ikke forbi, for da vaaren kom fulgte andre og større ulemper. / Roggfinnerne kom væltende indover landet. Smaa undersætsige skikkelser med skjæve øine og sprikende kjæver kom og tok sig rettigheter og bosatte sig der de fandt det for godt. / Med fyrstaalet slog de varme i skogene og himlen glødde milevidt under deres herjinger. (1922c:5f)

Denne opphavsmytene skildrer finnenes ankomst til skogen fra bygdas synsvinkel. Allerede før finnene kommer, er naturen i ulage. Vinteren har aldri vært så kald. Død og elendighet rammer farende folk på skogen. Men ulvene har åpenbart gode tider. De er blitt så tallrike at elgflokken søker til sine fiender, menneskene, for beskyttelse. Disse uhellsvangre og angstskapende eksemplene på kosmiske forstyrrelser danner et mønster, og settes inn i en årsakssammenheng når finnene ankommer. Alt det unormale i naturen synes nå å ha vært forvarsler om finnenes ankomst. Noe senere i boka får vi vite at finnene bosatte seg «der ingen aatte eller raadde» (1922c). Det er altså ikke konkrete grensetvister eller konkurranse om beitemarker som i dette tilfellet er årsak til forferdelsen. Men medgang og velstand er åpenbart en begrenset ressurs i dette området. Når finnene søker til slike karrige og utsatte områder, der bygdefolk sliter på grensen til selvoppgivelse, må finnenes velbefinnende på en eller annen mystisk måte være tilegnet på bekostning av bygdefolkets. Alle bange anelser slår til: Snart står skogen i flammer; «himlen glødde milevidt under deres herjinger». I bygdefolks øyne får svedjingen karakter av en *apokalypse*, en verdensødeleggelse. I mytologien er ofte apokalypsen forbundet nettopp med «verdensbrannen», for eksempel i norrøn mytologi der jotnen Surt og Muspels sønner herjer verden med ild ved Rag-

narokk¹ (Snorri & Opsund, 1929), og i Bibelen, der det heter at «[...] jorden og tingene på den skal oppbrennes.» (2. Petersbrev 3.10). Svedjebruket kommer altså her til å representere en kosmisk apokalypse.

Tekstutdraget er innledningen til et *melodrama* (Brooks, 1995). Dette er en sjanger der det eksisterer en klar dualisme mellom det onde og det gode. I utdraget over er det tydelig at det er finnene som er «de onde» og bygdefolket som er «de gode». I resten av fortellingen er imidlertid dette forholdet nærmest snudd på hodet. Her er det det unge, «tverr-etniske» kjæresteparet Kari og Matti, bygdejenta og svedjebrukeren, som er «de gode». Karis far, Trond og de andre bygdefolkene, som står Matti etter livet, framstår nå som «de onde». Det er tydelig at fortelleren tar parti for de unge elskende, og mot bygdefolket og deres forfølgelse av dem. Vi forstår nå at det er bygdefolket vi må passe oss for, ikke finnene. I retrospekt tar derfor innledningen til å lyde mer og mer som en travesti, en etteraping av bygderøstens kosmiske forskrekelse. Dermed kan vi høre to stemmer samtidig, den bydende og advarende, som vi hørte først, og en hermede og undergravende, som vi blir oppmerksomme på etter hvert som vi leser videre.

Litterær flerstemmighet har vært et sentralt emne i litteraturteori og litteraturkritikk, og betegnes på mange ulike måter. Her har jeg lyst til å trekke fram begrepet *mimicry*, «vernefarge», som er lansert av den postkoloniale litteraturteoretikeren Homi Bhabha (Bhabha, 1994). Postkolonialisme handler, kort sagt, om et møte mellom to kulturer der den ene er sterkere. *Mimicry* innebærer da å låne trekk fra den dominerende kulturens uttrykksmåter, men innfelle dem i en ny sammenheng, og dermed gi dem en annen eller helt motsatt mening enn den opprinnelige. På den måten kan det å sitere, herme, imitere den dominerende kulturens talemåter, virke direkte undergravende på disse talemåtene. Tordentalen mot finnene er altså en *gjenfortalt* tordentale, med en geip attåt. Dermed får den en motstatt tendens. Bygderøsten kompromitteres. Den framstår nå ikke bare i et *kosmisk*, men også i et *komisk* lys, der finnene får latteren er på sin side. Men latteren kan få en brå slutt. Litt senere kan vi lese: «Men i de lange vinterkvelde stod fjeldebøndene i

¹Dette kan vi lese om i Gylfaginning av Snorre Sturlasson: «I denne gnyven klovnar himmelen, og Muspells-sønene rid fram. Surt rid fyrst, og både fyre og etter han er det logande ild.» (Snorri & Opsund, 1929:103). Også her kommer verdensbrannen etter en periode med sprengkald vinter, Fimbulvinteren: «[...] då driv snøen frå alle himmelætter, og det kjem hard frost og kvasse vindar.» (op.cit.:101).

gruegapet og støpte kuler.» (1922c:6). Selv om bygderøsten er kompromittert, virker den likevel farlig mobiliserende.

Den andre opphavsmysten finner vi i fortellingen *Finn-Tørkjell paa kjølenvidden*:

For aar tilbake laa disse skogsvidder hengit til sig selv. Ingen aatte eller raade her. / Storvildt beitet og drak, rovdyr luret og smøg i fryktløs ro til deres pelse blaknedes av ælde; og naar dødstrætheten kom, drog de sig indi bergklaamen og sjølsturt. / Mennesketramp, kuraut og budeielok naadde aldri hit. Vindens ulen i de indhulede foraatne mastetrær, og bergulvens skrik i fjeldskarene de svarte høstnætter var skogens og viddernes enstonige musikk; indtil den en dag blev akkompagneret av en fjern durende lyd som stadig steg og blev til en gang som truende anslag av dype brummende orgeltoner, og et hav av knitrende flammer hævet sig og farvet himlen blodrød. / Skogen og vidderne hadde faat liv. Smaa vinøgd finn kom og slog sig ned; herjet og brændte; bygde sig røkstuer indved sjørerne; levet av jagt og fiske og rug som de saadde i brændingerne (1922a:7f)

Denne opphavsmysten skiller seg tydelig fra den forrige. Riktignok er finnene også her sett utenfra. Svedjingen beskrives slik den tar seg ut på avstand, og fortsatt er det noe fremmedartet ved finnene. Men finnene er i dette utdraget langt mindre truende enn selve villmarka, alt det som befinner seg på utsiden av den kjente verden og de fortrøstningsfulle lyder av menneskelig nærvær som kuraut og budeielokk. Villmarka er full av rifter og arr, hule mastetrær og fjellskar der vi kan tenke oss hvordan de uhyggelige skrikene fra ugla gir gjenlyd fra alle kanter og svekker orienteringsevnen. Naturens gaver går i forråtnelse fordi det ikke er noen som høster av dem. Men litt etter litt kan vi skjelne en annen lyd, med helt andre kvaliteter, nemlig «dype, brummende orgeltoner» som skanderer og varierer villmarkens monotoni, og som øker i styrke og utløses i et voldsomt crescendo, i et «hav av knitrende flammer». Det hele kan minne om en fødsel: «Skogen og vidderne hadde faet liv». Villmarken ryddes og ordnes. Det jaktes og fiskes, røkstuer bygges, og det såes rug i asken.

I motsetning til det forrige utdraget representerer svedjebruket her ildens rensende og livgivende egenskaper. Flammene trenger kaos til side og skaper en ordnet verden, et kosmos. I stedet for ironisk fordobling eller mimicry, har denne opphavsmysten karakter av vitnemål, *confessio*. Den vitner om hvordan finnene kom til det indre av Skandinavia, deres

kamp for å domestisere, hjemliggjøre, villmarka, deres håndtering av elementene og deres gehør i samspill med naturen. Finnesen virksomhet framstår som en helbredelse av en forsømt og nærmest syk natur. På denne bakgrunn framstår finnene som promethevske skikkelser², som grunnleggere og byggere av sivilisasjon. En mer forbeholden bygdestemme griper riktignok inn her og der, og minner om forskjellen mellom «dem» og «oss», og like etter dette utdraget følger flere invektiver eller skjellsord av det slaget vi allerede har sett. Men denne stemmen er likevel betydelig svekket her. Domestisering av utmarka ser ut til å være av stor betydning også for bygdefolket, og denne opphavsmitten hedrer dem som trengte tilbake det skremmende og uhyggelige kaos som utmarka representerte.

Den tredje opphavsmitten finner vi i innledningen til fortellingen *Torpjenten*:

Altid er det saa ensom og øde. - - - Altid føler man et rædsomt tungsind der inde paa vidderne. Alendyp ligger sneen – rugende som et evig teppe over fjeldenes store ensomhet. Milevidt strækker sig forkrøblet lavskog, - indimellem en og anden vrien kronglebjørk. - - - Lik vældige kjæmpeskikkelser staar sprukne tørharer der gjennem aarhundreder kunde fortælle om mennesker, som kjæmpet med vilddyr og aldrig gav sig før de kjendte det varme blod fra dyrets strupe. / For aar tilbage var det bare nu og da eller ganske sjelden at der kom folk paa disse trakter. Finnerne eller kvænerne, som i sin tid kom og bosatte sig paa disse steder, var de eneste, forfølgende sit vildt indover vidden. Disse bosatte sig ved fiskerike sjøer og tjern, da jagt og fiskeri var deres væsentligste næringsvei. Enkelte pladse som de ryddet, myrer og tjern, bærer endnu sine klingende kvænske navn. / Der siges at folk fra bygderne forplantet sig med disse, og at der endnu findes kvænsk blod, samtidig som de, der nu er bosittende paa pladsene, er i besiddelse av en jernhaard utholdenhet og seighet (1922b:3f).

I denne opphavsmitten finner vi to kontrasterende diskurser. Den første diskursen, som strekker seg fra «Altid» til og med «dyrets strupe», kan

² Promethevs er ildens gud i gresk mytologi. Han stjal ilden fra gudene og gav den til menneskene. Derfor blir han regnet som den som grunnla sivilisasjonen. Promethevs ble imidlertid hardt straffet for dette tyveriet. Han ble lenket fast, og hver dag hakket en ørn i leveren hans, hver natt ble den hel igjen. Til slutt ble Promethevs befridd av Herakles.

se ut som en tungsinnetts diskurs, en elegi der vintermetaforer kaster lys over en psykopatologisk tilstand, nemlig melankoli. Men her er enkelte elementer som tyder på at det også kan være omvendt. En kan betrakte melankolien som en metafor for den frosne språktilstanden. Eller sagt på en annen måte: Istedenfor at melankolien er opphav til det frosne språket, så kan det være at det frosne språket er opphav til melankolien. Vi får jo nemlig vite at i dette området finnes det en dramatisk fortelling om de som kom over fra Finland og temmet villmarken. Det er åpenbart en fortelling om kraftutfoldelse, mot og utholdenhet, preget av ekspressivitet og kraftige virkemidler. Vi finner blant annet spor etter det metriske mønsteret til de magiske *runesangene* på Finnskogen (Langeland & Hansen, 2001), nemlig trokéiske vers – en trykkting og en trykklett stavelse - i fire takter. Dette blir tydeligere dersom vi deler følgende setning i to verselinjer (trykktinge stavelser er understreket):

[...]
aldrig / gav sig / før de / kjendte /
 (det) / varme / blod fra / dyrets / strupe./³

Men denne blodvarme fortellingen er her sperret inne i is og snø og «graa sprukne tørharer». Denne språklige nedkjølingen viser seg på flere nivåer i teksten. Gjentakelse av den samme setningskonstruksjonen med adverbialer først i setningen, «Altid», «Alendyp», «Milevidt», og ordvalg som «sneen», «rugende», «forkrøblet», «vrien» demonstrerer i denne sammenheng et språk som begynner igjen og igjen, men som er innfiltret i seg selv og ikke kommer videre, ikke ulikt melankolikerens repetitive og monotone måte å uttrykke seg på. Her finnes sju tankestreker, noen ganger tre i slengen, som om språket er i ferd med å tre inn i en tilstand av afasi eller opphøre helt. Det er åpenbart mye som står på spill. Spørsmålet om språklig form, om poetikk, er her blitt prekært.

³ Trokéiske vers i fire takter er gjennomgående i Finnskog-runene. Et eksempel er runen Karhun emuu, Moderbjønn (opprinnelsesrune mot bjønn):

[...]
 / Gjøm nå / tenna / inni / gommen, /
 / klø'n / dine / inni / pelsen, /
så du / itte / dræper / nå'n /
 [...] (Langeland & Hansen, 2001:37).

Dette metret er det samme som det klassiske *kalevalametret*, men med den forskjell at *Kalevala* opererer med trokéiske vers i åtte takter: «/ Hugen / kallar, / lengten / lokkar, / tanken / trenger / på med / styrke / [...]» (Fliflet, 1967:17).

Den andre delen av denne innledningen, som begynner med «For år tilbake...», er preget av en helt annen diskurs, en slags lærebokdiskurs, en sosiologisk, geografisk og kulturhistorisk diskurs, der det dreier seg om migrasjon, næringsveier, stedsnavn og genetikk. Framstillingen tilstreber en «objektiv», upartisk og over-etnisk saklighet. Av en eller annen grunn nevnes ikke svedjebruket verken her eller i den første delen av utdraget. Men det er symptomatisk for hele denne innledningen at den mangler «ild». Her finnes verken den fortærende eller den livgivende ilden, verken apokalypse eller sivilisasjonsgrunnleggelse, verken malmfulle dommedagsprofetier eller promethevs-lignelser. Lærebokdiskursen utmerker seg framfor de andre tekstutdragene ved sin vekt på *logos*; fornuft, besinnelse og korrekthet. Men på andre måter representerer lærebok-diskursen en retorisk forarming, både med hensyn til *mythos* og *pathos*, følelse, *excitatio*, spenning, *exaggeratio*, overdrivelse, og *pathopoeia*, emosjonelt trykk.

Det er påfallende at lærebok-diskursen eller historiefremstillingen følger direkte i forlengelsen av elegien, sørgesangen i dette tekstutdraget. Det retter oppmerksomheten mot forholdet mellom elegi og historieskriving i betraktning av fortiden. I dette utdraget ser det ut til å være slik at tidens gang får fortellingene til å kapsle seg inn, mens historieskriving, her som ellers, drar fordel av avstanden til begivenhetene. Men den rasjonelle historiske framstillingen er åpenbart ikke i stand til å ta opp i seg den «blodvarmen» som preger fortellingene. Kanskje kan elegien i denne innledningen betraktes som en *apostrofe*, et anrop, en påkalling av fortellingene, en slags moderne magisk «rune» som vil mane fortellinger fram fra kronglebjørker og tørrharer.

Som vi nevnte innledningsvis, dreier disse opphavsmytene seg om fortiden. Det er altså en form for erindringslitteratur. Men i motsetning til mye annen erindringslitteratur, som handler om individuell fortid og individuell erindring, handler opphavsmytene om kollektiv fortid og kollektiv eller *kulturell erindring* (Assmann, 1997; Halbwachs & Coser, 1992). Disse innledningene kan betraktes som forslag, utkast, skriveøvelser eller *progymnasmata*, som det heter i retorikken, der Hofoss prøver ut forskjellige former for kollektive eller kulturelle erindringsformer som er tilgjengelige for ham i det regionale tekststrommet på Finnskogen, og som hans egne tekster også blir et bidrag til. Bare i de korte tekstutdragene vi har tatt for oss her, finner vi ansatser til en rekke ulike former som myte, dommedagsprofeti, bygdesnakk, mimicry, melodrama, vitnemål, elegi og historieskriving.

I de senere årene har skogfinnene i Norge og Sverige blitt gjenstand for en omfattende vitenskapelig utforsking fra mange hold. Det dreier seg om arkeologi, samfunnsgeografi, arkitektur, historie og religionshistorie, språkforskning, navnegransking og lignende. Denne artikkelen er selv en del av denne akademiske bølgen. Vitenskap og forskning er en viktig del av den kulturelle erindring. Mye av denne forskningen er forståelig nok ute etter å finne ut *hvordan det egentlig var*, «wie es eigentlich gewesen ist»⁴, som historikeren Leopold Ranke (1795-1886) i sin tid formulerte forskerens oppgave. Men kulturell erindring basert på vitenskapelige kriterier utgjør bare en del av den kollektive hukommelse. Og enten erindringen er akademisk eller folkelig, individuell eller kollektiv, muntlig eller skriftlig, litterær eller ikke, så forteller formen sin egen historie. Sosialantropologen Clifford Geertz, blant andre, har derfor pekt på betydningen av å utforske «the ways in which the world is talked about – depicted, charted, represented – rather than the way it intrinsically is.» (Geertz, 1983:4). Et viktig aspekt ved kulturell erindring er altså de mønstre, former, sjangrer og diskurser som fortellinger om fortiden nedfeller seg i og selv produserer. Her representerer litteraturen en unik innfallsvinkel. På et avgrenset felt, som den litterære teksten er, kan en undersøke hvilke former som den kulturelle erindring foregår i, retoriske, syntaktiske, grammatiske, semantiske, narrative, kompositoriske, metaforiske og lignende. I finnskoglitteraturen møter vi eksempler på hvordan dette finner sted i det regionale tekststrømmet. Hos Hofoss har vi sett at det ikke bare er å begynne med begynnelsen. Det finnes mange begynnelser, og - heldigvis for oss - mange fortsettelser.

⁴ Her er gjengitt den grammatisk korrekte versjonen av dette uttrykket. Av en eller annen grunn brukte ikke Ranke selv «ist». Den berømte sentensen lyder altså *egentlig* «wie es eigentlich gewesen».

Referanser

- Andersen, Ø. (1995). *I retorikkens hage*. Oslo: Universitetsforl.
- Assmann, J. (1997). *Das kulturelle Gedächtnis Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen* (2. durchgesehene Aufl. utg.). München: Beck.
- Bakhtin, M. (1988). From the prehistory of novelistic discourse. I D. Lodge (red.), *Modern Criticism and Theory*. New York: Longman Inc.
- Barthes, R., & Clason, E. (1969). *Mytologier* (1. oppl., [ny tr.] utg.). Staffan-storp [Solna]: Cavefors ;[Seelig].
- Bhabha, H. K. (1994). *The location of culture*. London ; New York: Routledge.
- Biedermann, H. (1992). *Symbolleksikon*. [Oslo]: Cappelen.
- Brooks, P. (1995). *The melodramatic imagination : Balzac, Henry James, melodrama, and the mode of excess : with a new preface*. New Haven, Conn.: Yale University Press.
- Det skogfinska kulturarvet*. (2001). Falun: FINNSAM/Finnbygdens Förlag.
- Fliflet, A. L. (1967). *Kalevala*. Oslo: Aschehoug.
- Geertz, C. (1983). *Local knowledge : further essays in interpretive anthropology*. New York: Basic.
- Glette, K. (1998). *Vestfold og Karin Bangs forfatterskap : ein regionalistisk studie*. [Oslo]: Tano Aschehoug.
- Gulbrandsen, T. (1933). *Og bakom synger skogene*. Oslo: Aschehoug.
- Halbwachs, M., & Coser, L. A. (1992). *On collective memory*. Chicago: University of Chicago Press.
- Hofoss, O. (1922a). *Finn-Tørkjel indpaa Kjølensvidden Bygdefortællinger*. Kristiania: O. A. Vindholms Forlag.
- Hofoss, O. (1922b). *Torpjenten : fortælling fra Finskogen*. Kristiania: Vindhol.
- Hofoss, O. (1922c). *Tronds-Kari paa Trøsskogen fortælling fra Finskogen*. Kristiania: Vindhol.
- Langeland, S., & Hansen, T. (2001). *Karhun emuu : runesanger fra Finnskogen*. [Oslo]: Aschehoug.
- Nyrnes, A. (2002). *Det didaktiske rommet : didaktisk topologi i Ludvig Holbergs Moralske tanker*. [Bergen]: [A. Nyrnes].
- Riksarkivet, & Røgeberg, K. M. (2003). *Norge i 1743 innberetninger som svar på 43 spørsmål fra Danske Kanselli*. Oslo: Solum.
- Snorri, S., & Opsund, E. (1929). *Den norrøne gudeheimen Gylfaginning og gudesegnene i Skáldskaparmál or Snorre Edda*. Oslo: Norli.
- Stubberud, J. (1993). Olaf Hofoss - glemt forfatter. *Solørboka*.